

*DISSERTATIO FINEM ET VIAM
EDUCATIONIS BREVITER
ADUMBRANS.*

CUJUS PARTICULAM PRIMAM

CONSENT. AMPL. FACULT. PHILOS. ABOENSI

PUBLICÆ CENSURÆ SUBMITTUNT

JOHANNES HENR. AVELLAN,

PHIL. MAG.

&

GUSTAVUS TÖRNQUIST,

STIP. REG. ABOENSI.

In Auditorio Maj. d. 15 Junii 1803.

H. P. M. C.

ABOÆ, Typis Frenckellianis,

DE FINE ET VIA EDUCATIONIS.

Præstantia, qua homines brutis animantibus antecellunt
in eo maxime cernitur, quod cum hæc certis ins-
tinctuum (a) cancellis conclusa tenentur, illis in altiora
semper eniti per vium est. Cujus sibi concessæ potestatis
simil ac homines concii facti sint: vehementi studio, ad
inveniendam viam, qua potissimum progrediantur, si un-
quam statum suum perfectiorem reddere iis contingere,
animum appulerunt. Hæc causa est, quamobrem, antiqui
qui jam orbis cultiori cuique populo, juventutis educa-
tionem curæ impensiori fuisse videamus. Verum ut gu-

A ber-

(a) *Instinctus*: scilicet nomine hic nobis venit, corporis & animi (sit
venia verbo) brutorum impressiones quasvis (non solum naturæ
sed alii etiam cause cuiuscunque originem debentes) recipiendi vis,
qua efficit, ut pro varia tam sua, quam externarum in ipsa agen-
tium easiarum indole, varie possint excoli (varias adinittere perfe-
ctiones) animalia. Quæque eadem vis, quanquam omni prorsus
egitandi vel intelligendi facultate (eius scilicet ope absque re-
rum externarum impulsu facultates animalium etiam propria vi in-
cipientes sese exercere possent) destituta est, ac proinde nonnulli
sensualitatem quandam empiricam, eandemque ad organica in na-
turam suam accommodatam, comprehendit; tamen & haec ipsa (sen-
sualitate) opportunè præbet occasionem intelligendi, qui fieri
posit, ut animantium nonnullis facultates animi, humanis qui-
busdam similes, competere videantur: ut v. c. equis memoria, ca-
ribus imaginatio.

bernatorem tempestates & procellæ, atque aëris nebulæ, cursu deflectere & optatum prater littus errabundum vagari cogunt; sic homines, aut cupiditatem affectumque suorum impetu detrahi, aut opinionum, veritatis speciem præ se ferentium, commentis decepti & illusi, aut ignorantia demum tenebris obruti, non potuerunt cavere, quin a recta educandi ratione & via aberrantes, de perfectionis dignitatisque gradu, quem ascendere eos oportuerit, longius dimoverentur. Quæ ipsi humani generis perfectio dignitasque, cum finem, in quem attinendum omnis educandi cura intendenda est, constituant; nemo fere maximam gravitatem, summumque pretium recte & ingenuæ educandi rationi abjudicet.

Causa autem, quæ maximam diversis temporibus diversitatem conatibus curisque, in educationis negotio administrando positis, progenuit, magna illa fuit de humana perfectione idearum discrepantia, quas variis æstatibus, veritati minus magisve accommodatas, animo variis homines conceperunt.

Quarum quidem duo in primis genera citari possunt, unde dissimilis forma & quasi directio studiorum & disciplinarum mo alium ortæ est. Alterum, quod, homines in tantum perfectioni proprius accedere, in quantum rebus omnibus fruendi occasionem amplecti, facultatemque augere, vel saItem subiliorem reddere posint, opinio in mentibus inedit. alterum, quod ita præsertim ingenua dignitate eminere sunt existimati, si facultates suas, & præstantissimas quasque maxime, ceteris imperatio quasi loco præfectas, rite excoluiscent, vitamque ex eorum legibus egissent. Illud qui se uuntur genus, maxim, quid ex rebus quibuscumque sibi commodi aut voluptatis, & quidem inviolato, si iis probe constituta res est, jure aliorum,

rum, redundet, spectant. In hoc qui sunt, ad id enixe contendendum sibi judicant, ut excellentissimas quasque animi facultates, ante omnes autem libertat voluntatis & ex rationis lege agendi vim, (b) exercendo augeant perficiantque.

Inter prioris generis sectatores referendi, quotquot fuerint, qui placitis doceant sententiasque decernant, aut in consiliis suscipientis atque exsequendis demonstrent: nihil praeter suam utilitatem & voluptatem sensusve jucunditatem, vel ut brevius loquuntur, felicitatem, (utrum vera an ficta, praefens, an spe tantum futura sit, tempora retumque eventus quoquo loco dabunt) hominem respicere aut posse aut certe debere.

Atqui officiis colendis propterea quisvis semet obligatum præcipue judicat, quod non potest non, bona, quæ, ex iis rite obitis, prævidet sibi prefectura, appetere, seu, quod idem est, non abstinere, quominus eliciorem se reddere admittatur: in eadem proorsus re est, ac mercenarius, qui operam suam aliis locat, ea maxime sibi pacta mercede, quæ maxime suæ utilitati inservire,

A 2

aut

(b) Liberam voluntatem, vimque ex rationis lege agendi, non eadem significare existimaverim: quia illa nonnisi diligendi aliqua potestate gaudet, igiturque facienda quæque aut omittenda decernit; haec in homine eo magis se prodit, quo plura ad rationis præscriptum vel ferenda vel agenda sibi fortiter imperare, & strenue exequi valet. Illa securatam præcipue conscientiam sui ipsius, omniumve quæ pro causis vel incitamentis consilii ejusdam capiendi animo infinit, ante constituit: haec locum ita modo habere potest, si voluntas jam universam decernendi normam e rationis veluti promptuario sibi sumendum, omnemque concupiscendi gism hujus imperio subjiciendam esse statuerit.

aut cupiditatibus optatisve convenire atque respondere videatur.

Quod si ita sit, efficitur illud, ut quisque non nisi iis officiis præstandis obstringi possit, quæ quoquo tempore & loco, suis commodis aut felicitati, optime conducere intellexerit. Quam quidem ipsam agendi normam, non solum antiquis temporibus, barbaras gentes, in atrocissimis patrandis facinoribus, seutas esse, sed nostro etiam ævo homines sceleratissimos quosque & nequissimos, si bi sequendam præscribere, qui veram hujus rei rationem perspexerit, non negabit.

Si vero qui ad hancce disciplinam adhærescunt, suo quodam jure postulare sibi videantur, ut non ii, qui privata sua in primis spectant commoda, sed illi tantum, qui, aliorum augendis utilitatibus, suas quoque augeri optant, (quippe qui soli felicitatis sibi propriae participes fieri possint) inter sinceros eius rationis numerentur assestantes: id qui em non ita absurdè ab iis statuitur. Aliud autem, quod eorum ratio haud detrectare possit, incommodum, in hoc positum esse reperient, quivis rem æqua judicij lance expenderint, quod felicitate, eademque vel perfectissima quam hominibus experere licet, principium officiorum constituente, omnis hominum dignitas atque perfectio metienda sit, aut callidissima veritatisimaque actionum rerumque suarum dispositione, aut ad summum, externa tantummodo harum cum lege morali convenientia; haud vero illa, quæ sola hominibus convenit, animi sensuum consiliorumque non simulata integritate vel moralitate. Si vero ulterius urgeant: ipsam quam querunt felicitatem, non nisi interna hac contineri & effici animi integritate: & plus sibi vindicant, quam vera hujus disciplinæ ratio possit permettere;

&

& summam humanæ naturæ præstantiam in statu quodam *passivo*, seu cuiquam sensus grati impulsui obnoxio, perverse ponunt: id quod utrumque cuique rem diligentius perquirenti apparebit. Quæ omnia monenda fuisse existimavimus, quo facilior esset aditus ad rem quam tractare instituimus.

Cum ex dictis jam colligi queat, felicitatem pro ultimo, versis quem hominibus progrediendum est, termino considerari nequire: in altero, cuius mentionem fecimus genere doctrinæ, de summo ad quem hominem adscendere oportet perfectionis gradu, paucis exponendo, finem illum consistere probabimus. Ex quo, ubi tamen antea præcipua humanæ facultates consideratae nobis fuerint, rationem, qua metam illam nobis constitutam contingamus, considerandis iis atque explicandis, quæ ad educationis operam rite instituendam maxime videantur necessaria, designare & tradere conabimur.

Cum ex summi conditoris consilio, rerum omnium aut expertiarum aut fugiendarum, liberum delectum homo sibi permisum habeat, hoc ipso non obscurum suæ destinationis documentum illi traditum est, ex quo quidem id officii sibi injustum putet, ut non appetitum suorum instinctuumve stimulis se impelli sinat, sed libertate ita utatur ut sapientissimorum summi auctoris consiliorum sectatorem decer.

Qua quidem non eum in finem homo donatus est libertate, ut res quascunque jucundas ex suo præcipue arbitrio libere eligendo, felicitatem suam (firmissimo ita veluti præsidio munitam!) tueri possit: etenim humanæ cognoscendi facultati, quippe quæ arctis laxe constringitur limitibus, corum, ex quibus homini vel prosperæ vel

adversæ res profisicantur & impendeant, tam pauca per-spicere & prævidere datum est, ut vix aliquem fugiat, bruta animalia hoc respectu tutiori ire via, dum cæcos naturæ suæ impetus duces sequuntur. Sed ut rationi, qua homo bestiis eminentissime antecellit, quæque eadem omnia rite & ordine facienda esse judicat, sponte se associet atque subjungat voluntas, idcirco profecto libertatis facta est particeps. Rationis autem longe maximum munus hoc ipsum est habendum, quod recta quæque iusta & æqua, tam cogitati^s animi observanda, quam factis exsequenda, haud ex utilitate quadam forte perspecta sva-deat, sed incorruptam ferendo sententiam a priori jam im-peret. Qua inquam re factum est, ut voluntati humanæ, præter liberum delectum rerum, aut perceptu jucundarum, aut fruitu utilium, alia, & quidem longe superior, quoque competit libertas, ex qua homo, animum, a quibuscumque voluptatem vel jucunditatem aliquam pro-creantibus, omnino avertere, & contra omne mentis stu-dium ad id intendere valet, ut neque animo, neque fa-citis agere sibi permittat, nisi quod lex rationis vel jubeat, vel saltem non interdicat. Omnia vero quæ sibi facienda esse homo ita judicat, propterea facit, quod summum pretium, dignitatem, & sanctitatem legis, officiorum præ-cepta sibi dictitantis, agnoscit & reveretur. Sic quoque ea ipsa, quibus quominus fruatur, urgente vel materiali vel sensuali sua natura, non potest abstinere, eo majoris æstimabit, quo apertius cum lege rationis conspirent.

Ita autem vitam agendo, & violentos quosvis rerum in concupiscenti facultatem impetus comprimendo: evi-dentissima non libertatis tantum suæ, sed etiam ad mo-rem coelestis cuiusdam mundi legibus gerendum aspiran-tis animi, & diuinæ quasi originis, edit homo docu-menta,

Eadem

Eademque eum in modum præstare qui totis animi viribus connitur, verisimilium se, perfectionis, de qua agimus, homine dignæ, consequendæ assecutorem, & ingenuæ humanitatis animo sibi informandæ, amatorem præbet.

Scopo ad quem homines tendere oportet, satis, ut speramus, luculentier jam exposito: ad viam quandam, qua eundem appropinquare liceat, delineandam, animum applicemus. Quæ ratio cum latissime pateat, & ad omnes, cujuscunque conditionis & ætatis homines pertineat, in ea præcipue parte elaborandum nobis hoc tempore du-ximus, in qua de cura, primæ ac ineuntis ætatis hominibus formandis, atque morum integritate ornandis, im-pendenda, (quæque proprie educationis sub nomine ve-nit,) agitur.

Hujus autem rei prosperum successum frustra exspe-ctaveris, nisi educatores, (sive parentes sint, sive aliorum liberos educandi officium in se suscepint,) ad cuncta ani-mi sui sensa attendere, & temet ipsos probe semper scrutari, adsuetfacti, rectæ honestæque vitæ consuetudinem diligentissime seclandam statuant, atque intimo honsti (moralitatis) affectu perfusi, omnia, quæ recta, justa & bona judicent, animo complecti & factis extequi, arden-ter adeo studeant, ut omnium vel exoptatissimarum re-rum, (honorum, fortunæ, quin immo ipsius vitæ,) ja-cturam, minoris multo existiment, & quidem facere ma-lint, quam animi rationi morem gerentis, integræque vitæ perdere conscientiam. Id quod primum & maxi-mum in quovis educatore non poterit non haberi: quia nempe nonnisi sic in eo gignentur, præclara illa præcep-torum, ex intimo pectoris affectu effluentium vis, e-xemplorumque auctoritas, quæ tantopere, ad sincerum probitatis amorem, tenerorum præcordiis instillandum, ardens.

ardensque vitæ integerrime agendæ studiom excitandam, valent.

Hoc autem tam magnum & ardaum opus, si queratur, quomodo, qui educatorum munere funguntur, queant conari: in aprico est, nihil hujusmodi posse præfari nisi ab iis, qui aliorum, aut viva voce, aut librorum ope, effecta institutione erudit, & cogitatione intentiori justaque rei consideratione usi, animo firmiter informaverint: hominem tota, quam sequi eum oportet, errare via, nisi omnia quæ vel animo volvat, vel agendo perficiat, ad rationis normam componat, & ex effectu aestimet, quem præstant ad libertatem voluntatis, e flagitiosis libidinum vinculis liberandæ, vindicandam.

Cetera, quæ ad bonum educatorem & prudentrem efficiendum adjuvare possint, hoc loco omittere, instituti ratio jubet.

Sed cum educandi quandam viam, quæ homines metam sibi propositam, facilissime pertingere posse judicemus, delineare instituerimus, in id inprimis omni studio incumbendum nobis videtur, ut quæcunque animis hominum informanda insinuandaque esse statuantur præcepta, non modo non a natura humana aliena esse & discrepantia, verum etiam intime adeo cum eadem conjuncta intelligentur atque connexa, ut hæc ipsa turpiter neglecta, quin immo nefanda ac funesta sociordia corrupta existimetur, nisi illis rite observandis, & quidem menti tenerorum inculcandis, impensior opera data fuerit. Quod ipsum quidem probare non poterimus, nisi universæ humanæ naturæ expositione quadam præmitenda, tam communis omnium, quibus homo obligari possit, præceptorum & legum vis & indoles antea fuerit decla-

clarata, quam limites designati, intra quos homines, per innumeros gradus ad majora altioraque ascendere & progressi, non debent solum sed & possunt.

Primum autem & maximum animi humani excellentiæ documentum in hoc conspicitur, quod homo nontantum sensu passivo movetur, verum conscientiam suæ personæ personalitatis) intellectu perceptam habet; atque sic semet, quibuscumque rebus circumiectis obvius fiat, & quarumcunque variarum, infinitaque quantumvis serie succedenium perceptionum concius reddatur, tamen semper unum, ab omnibus hisce separatum, eundemque necesse cogite. Qva ipsa etiam personalitatis cogitatione conscientia activæ (seu spontaneæ) animi vis, rationis cam theoreticæ quam practicæ evolvitur.

Illa, quæ diversas omnes intellectus perceptiones & ordinans & in unum comprehendens, & sibi tamquam uni eidemque subjecto (seu personæ) attribuens, veri inventi ultimum constituit principium. (c.) *Hæc*, quæ recte & sentiendi & agendi normam vel ordinem quasi involvens tum officiorum principium continet, cum amicam & constantem sensuum internorum, cupiditatum, studiorumque omnium consensionem ac concordiam, loco finis ultimi, in quam omni animi nisu homini intendendum est, expingit & constituit. De illa pluribus me-

B

mo-

(c) *Principium* hic nobis dicitur: non eo sensu, quo regulam aliquam generaliorem, vel ad artium vel ad morum ditionem pertinente, significare posse; sed hoc vocabulo usi sumus, quatenus illi, fontis vel originis ejusdem communis, plures & diversos prout scilicet diverso modo applicetur effectus proligentis significatio addatur; quod, ne male hic vel in sequentibus intelligamus observandum duximus.

morare non hujus loci esse judicamus. Sed cum *rationis* sic dicitur *prædictæ* subditionem omnia cadant; quæ dispositioni liberæ voluntatis concessa sunt; horumque quo plura ad ejus ductum rite fuerint composita, eo majori ampliorique dignitate & perfectione conspicuus homo excellat: maxime e re esse videtur, ut præcipuas quasque animi facultates, sensusque ab iis oriundos, recenseamus, quæ nimirum hac via (voluntatis ex decreto) imperio rationis erunt subjicienda. Qvarum in commemoratione, primum quidem, a quibusque huic rationis facultati conjunctissimis, initium facientes, ad remotiores quasque tractandas, ex ratione connexionis quam dabunt, ordine progrediemur.

Quæ igitur intime conjuncta vel immediate rationi subjuncta sit, facultas, *intellectum* dicimus, quippe qui nonnisi in continuitate quadam & progressionе rationis, ad singulas separatasque quasvis res applicata, consistit. Qui ipse tamen cum activam modo cogitandi facultatem (qua rem quamque ab aliis omnibus separatam esse intelligere valeat,) exferat; non potest non *receptivitatem* (*ignoscatur infelicia vocabuli*) quampiam, quæ materiam sibi subjungendam (cogitandam) afferat seu quasi recipiat, in se complecti. Hæc eadem rursus receptivitas; e puræ vel absolutæ sensualitatis (d) vi originitus derivanda, imaginatione formas rerum intuitu quodam percipiendas exhibente, nec non sensualitate illa empirica, quæ conscientiam efficit quorumcunque animi sensuum, concluditur & in apertum veloti datur. Verum si jam consideremus, quem usum intellectus, imaginationem sibi

(d) Quam explicare conati sumus in Specimine de Ultimo pulchri jucundi principijs, §. I. p. 10 & not. e atque porro §. §. 7. 8. 9.

bi subjungens seu comprehendens, præstare poterit; in
hac dupli re præsertim vis ejus sita viderit: quod, et
attentionem animi a re quadam, intuitu percepta, avo-
care atque ad quam aliam contuendam impellere; et,
in re quadam imaginationi formam repræsentante sen-
sumve aliquem excitante occupatus, ab ipsa rei in sensi-
alitatatem (*e*) efficacia abstrahere, ac aliquam modo defini-
tionem, qua, tam quæ rei subjectæ, aliis cum rebus com-
paratæ, communia, quam quæ eidem propria ac privata
reperiantur attributa, cogitantur & distinguuntur, respi-
cere & evolvere valet.

Imaginandi facultas autem, præterquam quod mate-
riam intellectui cogitandam afferat & subjungat, formis
seu imaginibus rerum concipiendis privati cuiusdam sui
muneris exsequendi potestate gaudet, & quidem ea re,
universam cognoscendi facultatem promovere simulque
alacrius honesti studium efficere potest; cum nimirum
eadem a sensualitate absoluta (& cum ratione conjuncta)
tamquam a parente sit edita.

Organum vero facultatum mentis jam enumeratorum
ordo jam considerare jubet. Quod nempe totum, ani-
mali sive organica hominis natura, vel corpore ejusque
viribus, continetur. Universa autem hujus vis, triplici
fere modo se exerit.

Namque *primo* cupiditate quadam, vel instinctu ali-
quo innato homo ad corporis sustentationem; *deinde* ad

B 2 gene-

(e) Hoc loco scilicet illa præsertim sensualitatis relatio putanda
est, ex qua pro communi sensuum quoruncunque instrumento
babeatur; de qua etiam paulo post paucis loquemur.

generis sui propagationem appetendam; & ad externos denique quosque sensus suos, tam his attingendis finibus subjiciendos impellitur, quam, eo modo dirigendo, ut sufficiens debitaque ceteris activis (spontaneis) animi facultatibus elaboranda præbeatur materies.

Sed facultatum jam descriptarum quamquam singulæ, ea tantum conditione vigere & proficere putentur, si cuique earum materia, suæ vi & destinationi bene accommodata, tractanda suppediteretur; tamen sensus aut ejusmodi vigoris seu optati cujusdam animi status, aut ingratia alicuius sui conscientiæ & quidem vel ex detectu allatae materiae vel inconvenientia oriundæ) vix potest explicari vel intelligi, nisi etiam hic *receptivitas* quædum, eademque ex illa, cuius antea mentionem fecimus, sensualitate absoluta derivanda, atque cum imaginationis facultate analogice ad empiricas quasque res progrediens, vices communis cujusdam instrumenti ceteris facultatibus subiuncti, exhibere judiceretur. Cujus igitur sensualitatis vi sic se ferente, quia quæ, bene convenientia aut incongrua, facultati alicui humanæ, in effectu aliquo ex lege naturæ suæ edendo occupatæ, adsunt, grati vel ingratii sensu aliquo indicantur eadem quidem sensualitas habenda est, & pro communi sensuum internorum instrumento, & pro incitamento quodam, imaginandi facultatem intime secum conjunctam (*f*) impellente, ad formam seu imaginem rerum quarumcunque circumiectarum, materialaque grati vel ingratii sensibus exhibentium, concipiendam atque animo repræsentandam.

Ima-

(*f*) Communem enim hæc ambae a sensualitate absoluta ducunt originem, & nonnisi in uno eodemque ejus, quamvis ad diversas quasi partes directo, intuendi negotio occupatæ versantur.

Imaginandi facultati autem, imaginem rerum gratiā ingratique sensus excitantium ita concipienti, quasque etiam ejus generis imagines renovandi, (g) & sèpius sensus cujusdam instigatione stimulata, ad libitum hujus componendi ac effingendi licentia competit. Præterquam quod, alia adhuc sensualitatis empiricæ cum imaginandi facultate conjunctæ hic observanda videtur proprietas, quæ in quadruplici præsertim rerum relatione vivacitatem sensualium perceptionum & intensitatem mirifice prorsus augere observatur: primo nempe excitatur, contraria quadam sive opposita rerum serie vel annexione; (Kontrasten), ex qua v. c. parva magnis, pulchra fœdis, tranquilla turbulentis, &c. junguntur: dein novitate, quæ insolitas inopinatasque res, & interni sensus perceptiones insvetas exhibet & gignit: porro varietate, vel objectorum alternatione: & denique continuata & aquabili gradatione & ascensu, qui, progressione non interrupta, a minoribus ad majora & altiora scandit,

Sed cum gratiā sensuum ea sit vis, ut homo, stimulo eorum si obtemperet, ad omnia unde oriri possint appetenda incitetur; ingratorum sensuum contra hæc, ut quasque eorum causas evitare studeat: apparet, omnem, quæ ex his proficiuntur concupiscendi vim, si imperium in hominem obtineat, maxime in uno quedam cupiditatum, affectuum, aut perpectionum, genere consistere atque concludi: quippe quoniam, ad eas res potissimum

(g) In hac etiam sensualitatis imaginationisque vi, tota quæ dicitur memorie facultas, consistere videtur. --- Quæ idcirco tam intellectui potest subjungi, quam voluntatis eidam appetitus materiae subministrandæ gratia associari.

tissimum attendere, quæ materiam illi in primis facultati subministrant, quæ aut prima instigatur, aut præ ceteris, (sic nimirum singulari cujuscunque vel corporis constitutione, vel animi propensione dirigente) vigore cœperit, homo cogatur. At ita grati ingratique ienissum impulsu quando homo se agitari finit, non solum semper instanti se offert periculo, ne in funestum libidinum abripiatur gurgitem; verum etiam, si vel honestatis speciem quandam nonnunquam possit induere, inferiorem naturæ suæ partem, (quæ tota quanta ex incerto rerum eventu dependet, & voluptate, alio vel alio modo definitur,) in superioris, (rationalitatis scilicet) locum perperam & nequiter substituit. Cum itaque res elaborandas sensusque jucundas diligendi, libertas homini concessa sit; hoc eo consilio factum esse censemus, ut suppeteret illi occasio, ad ea sua sponte cunctis viribus enitendi, atque præ omnibus aliis anteponendi, quæ rationis, cuius factus est particeps, ex dictamine, propter se bona ac honesta, & magni pretii esse mens sana agnoscat.

Sunt autem quædam, per ipsam rationis indolem, adeo necessaria atque jam a priori patentia, ut non nisi resupina negligentia animique virium vera defedio, vel demum affectuum appetituumque concitationes, possint impedire, quominus homo eadem implere & ad ipsorum normam se componere, summopere studeat.

Quæ ipsa in his præcipue continere videntur: *primo*, quod *intellectus*, cognitionum quarumcunque singularum veritatem flagitet, easque extendere anhelet; *ratioque deinde theoretica* unde illius omnis vis emanat, per-

perspicientiam accuratamque cognitionum, a primo certitudinis gradu ad extremum, pervestigationem, nec non rectam, quatenus inter se cohærent, vel aliæ alias respiciant, dispositionem exposcit; & denique *prædicta*, moralitatem, vel tam injungit homini animi affectionem, qua sua sponte, igiturque libertate utens, in id omni studio tendat, ut quoscunque sensuum cupiditatumque impetus comprimendo, & internum omnium facultatum suarum veluti consensum, vel amicam conspirationem efficiat, & jura aliorum semper sancta libenter veneretur.

Ita vero cum universa rationis facultas, tam res quasdam, quam certum aliquem & sentiendi & agendi modum, utpote quæ propter se solum expetenda sint, homini exhibeat ac repræsentet; inde liberæ voluntati locus relinquitur diligendi, virum quæ sic per se bona & recta homo judicat, ceteris rebus grati cuiusdam sensus interventu commendatis præferre, an has illis anteponere constituat.

In hac autem diligendi & optionis potestate unicum latet fundamentum, cui superstrui queat de merito quodam hominis morali perswasio.

Sed quo communes grati ingratique sensuum, cupiditatumque ex his progenitarum, in voluntatem effectus, queant facilius & acerius percipi: humanarum, perfanctorie jam nobis consideratarum, facultatum, diligenter paulo, & quidem inverso ordine, ab inferioibus nimirum facultatibus, iisdemque in materiali natura positis instituenda, perlustratio adhuc præmittenda videtur: quippe

pe quoniam natura inferiores easdem, in universa corporis vi comprehensas, nobilioribus quibuscumque communis organi loco substruxit, & multo his sitius ad naturitatem quandam perduxit. Hac igitur via, naturae tamquam vestigia prementes, primo præcipuas corporis vires, atque hinc qui orientur grati & ingrati sensus ac cupiditates, deinde vero superiores quasque facultates ulterius examinare & describere conabimur.

Quo facto, aditum quoque expeditiorem, ad explandum modum, quo haæ (facultates superiores) ad cupiditates quasque ab inferioribus prodeentes affectusque cohibendos, possint pervenire, nobis aperiemus.

Qua rursus examinata re, in promptu habebimus penum quasi vel fontem, unde omnia, quæ inter validiora & specialiora, ad homines rite educandos, adjumenta referamus, haurienda erunt.
